

Het **Monument van de Broederschap** in Kiev, ooit een eerbetoon aan de toetreding van Oekraïne tot de Sovjet-Unie, tijdens de ontmanteling ervan op 26 april.

ANALYSE OORLOG IN OEKRAÏNE

In Oekraïne wordt Russische invasie vooral gezien als een koloniale strijd

Met de hashtag #RussianColonialism willen Oekraïense twitteraars bewijzen dat de invasie van hun land past in een eeuwenoud patroon van kolonisatie door de Russen.

Door onze medewerker **Paul Alexander**

De Rus is onthoofd. Arbeiders hadden er een kraan en reuzenslijptol voor nodig. Het zes meter hoge bronzen beeld midden in Kiev werd vervolgens omvergetrokken. Jarenlang stond de Rus broederlijk met zijn Oekraïense kompaan onder de titanium Boog van de Vriendschap tussen de Volkeren, op een heuvel boven de Dnjep. Het monument - in vredigere tijden een hang-out van de jeugd en een toeristische trekpleister - vierde de hereniging van Oekraïne met Rusland. Maar tegelijk stond de boog, opgedrongen als hij was door de machthebbers in Moskou, in de Oekraïense beleving symbool voor Ruslands eeuwenlange koloniale overheersing.

Eerdere voorstellen om het monumentencomplex te ontmantelen waren zonder resultaat. Überhaupt heeft Oekraïne in dertig jaar onafhankelijkheid veel monumenten uit de Sovjettijd ongemoeid gelaten. President Zelensky gaf de Oekraïners twee jaar geleden nog de volgende nieuwjaarsboodschap mee: het maakt niet uit dat de namen van straten uit de Sovjettijd stammen, als ze maar goed geasfalteerd zijn. Oftewel: de ontwikkeling van de economie vraagt meer aandacht dan discussies over het complexe Oekraïense verleden.

Maar sinds de Russische invasie op 24 februari moeten ook de Sovjetmonumenten eraan geloven. Oekraïners kunnen niet langer om de ware aard van de Russische agressie heen. Die vertoont een patroon dat eeuwen teruggaat, betoogt de Oekraïense journalist Maksym Eristavi (Zaporizja, 1986). „Het is niet voor het eerst dat landstreken worden ingelijfd, etnisch gezuiverd en leeggeroofd”, zegt Eristavi per telefoon vanuit zijn tegenwoordige woonplaats Praag. „Zie hoe de Russen weer ons graan stelen, de huizen plunderen en iPhones en ijskasten naar familie in Rusland opsturen.”

Eristavi plaatste daags na de Russische invasie een lijst van meer dan zestig voorbeelden van Russische agressie in de laatste honderd jaar, beginnend bij de oorlogen in Centraal-Azië, de Kaukasus en Oekraïne rondom 1920 en eindigend met de invasies van Tsjetsjenië, Georgië en wederom Oekraïne in de 21ste eeuw. De beelden van de vernietiging uit het verleden verschillen niet veel van die van het verwoeste Grozny begin deze eeuw of Marioepol nu: kapotgeschoten monumenten, steden in puin, lijken op straat. Eristavi: „De rechtvaardiging voor de expansiedrift is telkens weer hetzelfde: we vallen aan om onszelf te beschermen.”

Eristavi's lijst ging viral en de hashtag #RussianColonialism werd trending. Dat is de boodschap van Eristavi en andere Oekraïense twitteraars: de Russische invasie moet gezien worden als de zoveelste koloniale oorlog.

In westerse optiek wordt dat kolonialisme niet altijd als zodanig herkend, omdat Rusland niet over overzeese gebieden beschikte. Maar terwijl Europese landen vanaf de zestiende eeuw gebieden in Azië, Zuid-Amerika en later in Afrika veroverden, pikte het Russisch rijk om-

ringende landen in, met geweld: van het kanaal Kazan, in 1552, tot Turkmenistan, in 1881. Kolonialisme beoogt zowel economische uitbuiting als culturele onderwerping, zegt Eristavi. „Dat is precies waar Ruslands agressie uit bestaat.”

In de Sovjettijd wist Moskou zijn kolonialisme te verbloemen met zijn anti-imperialistische ideologie. Lenin trok grenzen voor Oekraïne en creëerde zo de Oekraïense Socialistische Sovjetrepubliek. Maar de koloniale praktijken in Oekraïne gingen gewoon door, ditmaal onder de noemer 'Vriendschap van de Volkeren'. De periode onder Stalin spande in dit opzicht de kroon, zeker als het gaat om geweld tegen Oekraïners. In 1932-33 creëerde Stalin een kunstmatige hongersnood, met naar schatting rond vier miljoen doden: de Holodomor. In de jaren 1936 en 1937 werd het grootste deel van de Oekraïense culturele elite gezuiverd, een moordpartij die bekend staat als 'de Geëxecuteerde Renaissance'.

Oekraïens leed was taboe in Sovjettijd

Onder zijn voorouders telt Eristavi slachtoffers van zowel de Holodomor als van de zuiveringen een paar jaar later. Over hun lot werd gezeggen: Oekraïens leed was taboe in de Sovjettijd. Eristavi: „Dat is een ander aspect van de Russische macht: ze stelt alles in het werk om bewijzen van koloniaal geweld verborgen te houden.”

Daarna volgde de Tweede Wereldoorlog. Nergens woedde de strijd zo hevig als op Oekraïens grondgebied. En nergens pleegden de nazi's op zo'n reusachtige schaal genocide op de Joden. Yale-historicus en Oost-Europa expert Timothy Snyder beschrijft het geweld van de jaren dertig tot en met 1945 onder de veelzeggende titel *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. De politiek van nazi-Duitsland en Sovjet-Rusland noemt Snyder 'neokolonialisme'. Beide totalitaire staten waren uit op zoveel mogelijk Oekraïens territorium, ook vanwege de bodemschatten daar. Oekraïne, schrijft hij, was in die periode de onveiligste plek op aarde.

De oorlog leverde de Sovjet-Unie gebiedsuitbreiding op, waaronder de Baltische staten, Moldavië en delen van Polen en Roemenië. Hardhandige russificatie en verspreiding van de Sovjetcultuur in Oost-Europa lieten niet lang op zich wachten, terwijl de West-Europese landen in de naoorlogse decennia grotendeels juist hun koloniën verloren. De Sovjet-Unie wist de schijn van anti-imperialisme op te houden en slaagde er zelfs in zich te presenteren als leider van de gedekoloniseerde wereld.

Poetins propagandamachinerie verspreidt deze boodschap onveranderd en niet zonder succes in binnen- en buitenland: in Azië, het Midden-Oosten en Latijns-Amerika wordt de NAVO vooral gezien als de agressor in dit conflict en zijn de VS als vanouds de imperialisten.

Oekraïense schrijvers plaatsen op internet veelvuldig oproepen om niet in die val te trappen. Maar ideologisch links lijkt nog altijd vatbaar te zijn voor deze zienswijze. Zo sprak de intellectueel Noam Chomsky, als vertolker van dit linkse geluid in de VS, in reactie op de Russische invasie van Amerikaanse agressie. Daarmee toonde hij zich blind voor Poetins kolonialisme. Dit tot woede van de Oekraïense vertaler van Chomsky. „Begin je analyse liever met de lijdensweg van die miljoenen dan met wat geopolitieke schaakzetten”, schrijft deze in een open brief op internet.

Historicus Snyder wijst erop dat het gecreëerde beeld in de Sovjetgeschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog vaak aanslaat in het Westen. Russen zijn hierin als bevrijders de 'goeden', Oekraïeners de collaborateurs met het kwaad. Poetins propaganda gaat met de beoogde „denazificatie” van Oekraïne verder op dit thema.

Juist het Russisch koloniale gedachtegoed zaait in Oekraïne dood en verderf, wil Eristavi met zijn tweets aantonen. In westerse media krijgt het Oekraïens nationalisme sinds de onafhankelijkheid, in 1991, daarentegen meer aandacht dan Russisch extremisme. Parades

met veel vlagvertoon in West-Oekraïne doen ook ongemakkelijk aan en roepen herinneringen op aan de pro-Duitse sentimenten in de Tweede Wereldoorlog. Maar radicaal-rechtse partijen halen in Oekraïne rond de 2 procent van de stemmen en zitten, anders dan in veel andere Europese landen, niet in het parlement.

Imperiaal wapenarsenaal

Ondertussen kunnen de Moskovieten zich op deze negende mei, Ruslands Dag van de Overwinning, gewoon weer vergapen aan de militaire parades en het imperiale wapenarsenaal, waaronder de Sarmat, de Russische kernraket. Journalist Eristavi: „Voor een koloniale macht is het van wezensbelang om de wereld het eigen historische narratief op te leggen. Op de Dag van de Overwinning luidt dat: wij hebben de nazi's overwonnen. Ze vergeten dat Oekraïners percentageel gezien waren oververtegenwoordigd in het Rode Leger, alleen al doordat de Tweede Wereldoorlog grotendeels op Oekraïens grondgebied werd gevoerd.”

Vanuit Rusland klinkt dat Oekraïne geen recht van bestaan heeft. Daar wijst ook de Oekraïense journalist Olga Tokarioek op, in een podcast van de *Washington Post*. „Poetins retoriek is heel ko-

Moskou heeft zich altijd als kolonisator gedragen in Oekraïne

loniaal. Het ressentiment erachter is dat Rusland geen grootmacht is als het Oekraïne niet kan controleren. Jarenlang gebruikte Rusland *soft power* om Oekraïne te bedwingen: door de elites te corrumperen, invloed uit te oefenen op de politiek, en Oekraïne economisch afhankelijk te maken van Rusland. Maar na de Maidan-revolutie had die *soft power* afgedaan. *Hard power* was voor Poetin nog de enige optie, te beginnen met de inname van de Krim en het losweken van de Donbas, wat heus niet spontaan gebeurde. Het was een goed voorbereide actie.”

„Het geweld is niet alleen aan Poetin toe te schrijven”, waarschuwt journalist Eristavi. „Het koloniale denken ligt diep verankerd in de Russische geschiedenis en identiteit.” Een vrij, onafhankelijk Oekraïne is in Russische ogen geen vanzelfsprekendheid, ook niet voor een dissidente geest als Nobelprijswinnaar Joseph Brodsky. In een gedicht uit 1992 stelde hij dat een Oekraïner op zijn sterfbed zich dichtregels van Aleksander Poesjkin voor de geest haalt, en niet van de nationale dichter Taras Sjvetsjenko. En ook Poetins grootste opponent, Aleksej Navalny, vond in 2014 dat Rusland het recht had zich de Krim toe te eigenen.

Dat de omgang met het koloniale verleden moeizaam kan verlopen, is ook in Nederland al decennialang te zien. In Rusland moet dat proces nog beginnen. Zolang dat niet gebeurt, zal de Russische agressie ook niet stoppen, zo luidt de verontrustende boodschap van #RussianColonialism. „Er bestaat niet zoiets als het Neurenberg-tribunaal voor het communisme”, zei documentairemaker Sergei Loznitsa in de *Financial Times*.

Poetin maakte volgens Tokarioek in 2014 een verkeerde inschatting. Het brute geweld op de Krim en in de Donbas vervreemde het aan Moskou loyale deel van de Oekraïense bevolking. Het merendeels Russischtalige oosten van Oekraïne bleek helemaal niet onder Russische heerschappij te willen leven en toonde zich loyaal aan Oekraïne. Poetins propaganda werkte destijds averechts, zegt Tokarioek. „Hoe harder hij nu roept dat Oekraïne niet bestaat, hoe nadrukkelijker de Oekraïense identiteit zich manifesteert.”